

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ФОРМ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

*І. М. Луцький,
академік УАН, к. ю. н., д-р права,
А. І. Луцький,
член-кор. УАН, доцент,
М. І. Луцький,
член-кор. УАН, доцент,
О. М. Каленюк,
член-кор. УАН, доцент,
Івано-Франківський університет права
ім. Короля Данила Галицького*

У статті досліджуються основні форми реалізації правової політики в Україні на сучасному етапі державотворення, розглядаються шляхи покращення законодавчої діяльності.

The article investigates the main forms of legal policy realization in Ukraine at modern stage of state creation. It examines the ways of legal activity improvement.

ВСТУП

Розбудова правової держави в Україні потребує подальшого розвитку теоретично-правової науки, зокрема проблеми правової політики, що сьогодні є, безперечно, актуального. Під час демократизації суспільних відносин і формування інститутів громадянського суспільства, в процесі усвідомлення соціальної цінності права і природних прав людини, котрі гуманістично трансформують природу юридичної системи, принципово розширюється "поле" правової політики та її сутнісна характеристика. Відштовхуючись від соціально-юридичних відносин між людьми, їх зв'язків та інтересів, які охоплюються поняттям "правовий простір" і об'єктивно потребують регулятивного впорядкування, оперують поняттям "правова політика", яка включає систему правових ідей, цілей, принципів і завдань, що реалізуються завдяки праву та й у галузі дії права. З точки зору соціології права, це — механізми і програми соціально-правового регулювання, які опосередковані публічною владою.

Зусиллями вітчизняних і зарубіжних теоретиків права розроблено чимало аспектів цього явища, зокрема визначено, щоправова політика — особлива форма вираження державної політики, засіб юридичної легітимності, закріплення та здійснення політичного курсу країни, волі її офіційних лідерів і владних структур. Така політика тактично спрямована на вдосконалення всього комплексу правових засобів, на реалізацію поставлених суспільством та державою завдань юридичними ресурсами, а стратегічно — на використання даних

ресурсів для забезпечення найбільш оптимального розвитку всіх сфер соціального життя [1, 201]. Дана політика виражається, перш за все, у законах, конституціях, кодексах, інших нормативно-правових актах, спрямована на охорону та захист даного соціального устрою, розвиток та вдосконалення суспільних відносин.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— дослідити форми реалізації правової політики в Україні в сучасних умовах;

— розглянути шляхи вдосконалення законодавчої діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Необхідність правової політики в сучасних умовах продиктована тим, що без неї неможливо цивілізовано і гарантовано реалізувати всі інші види політики [2, 641]. Непродумана і слабкаправова політика, у поєднанні з недосконалою юридичною базою, з протиріччями у правових актах, з нечіткими пріоритетами призводить до негативного розвитку суспільства.

У сучасній правовій політиці України слід цілеспрямовано утверджувати пріоритет особистості, її прав і свобод як базових цінностей буття, поєднаних з організуючою і стабілізуючою функціями держави та її органів. Особа і влада, громадянин і держава — цілісні, нерозривні поняття. Тому доцільно показати їх взаємообумовленість, єдність прав і обов'язків. Найбільш релевантно зв'язок особи і держави у контексті правової політики простежується у формах її реалізації.

Форма і зміст, як відомо, також нерозривні. З точки зору змісту, правова політика може бути спрямована на створення, зміну, відміну законів, укладення та припинення внутрішньо-державних і міжнародних договорів. Зміст правової політики об'єктивно зумовлений волею народу [3, 36]. Змістовній стороні правової політики близькою є структурно-функціональна частина. Це, перш за все, — діяльність окремих правоохоронних структур, правова політика у галузі розвитку прокуратури, органів юстиції, судової системи, адвокатури, нотаріату тощо.

Форми реалізації правової політики можна визначити як сукупність об'єктивно виражених, взаємозалежних відносин, урегульованих на основі права за допомогою політичних засобів, прийомів для досягнення конкретних цілей формування й розвитку правової, соціальної, демократичної держави, правління права й верховенства закону.

На даному етапі розвитку Української держави можна виділити наступні форми реалізації правової політики в Україні: правотворча; правозахисна; правозастосовна; правове забезпечення органів державної влади; доктринальна; правове виховання; розвиток юридичної науки.

Розглянемо детальніше найголовніші форми реалізації правової політики, до яких можна віднести правотворчу, правозастосовну та правозахисну.

Правотворча правова політика. Створення норм права є найважливішим напрямом державної діяльності. Правова політика покликана створити необхідні умови для ефективної правотворчої діяльності, встановити для неї відповідні стратегічні завдання, пріоритети. Сьогодні якість правотворчості повинна відповідати тим цілям, завданням, які стоять в процесі формування української правової, соціальної державності. Актуальною проблемою сьогодення є недосконалість, розпорошення, а іноді й протиріччя існуючих нормативно-правових актів. Серед народних депутатів України всього близько 10 % юристів [4, 4]. Така ситуація негативно впливає на процес реалізації прав та виконання обов'язків всіма суб'єктами суспільних відносин, розвиток України як правової держави.

Одним із шляхів розв'язання даної проблеми є законодавче врегулювання процесу створення нормативно-правових актів (нормотворчості) суб'єктами нормотворчості та врахування при цьому того, що необхідною умовою і головним принципом нормотворчого процесу є законність як "принцип, відправне положення та об'єктивна властивість права в узагальненому вигляді", який забезпечує дотримання та виконання законів. Вихідним положенням принципу законності, визначального у нормотворчості, є верховенство закону, що передбачає основне місце закону в системі нормативно-правових актів і відповідність йому підзаконних актів [5, 94].

Велику роль у вдосконаленні законодавчої діяльності відіграє покращення процедурної регламентації законотворчості, спрямованої на неможливість заподіяння шкоди інститутам громадянського суспільства; суворе дотримання правил законодавчої техніки; інформатизація законотворчого процесу, використання досягнень науки, практичного досвіду і громадської думки.

Тому доцільно прийняти закон "Про нормативно-правові акти та процес їх прийняття". У даному акті необхідно врегулювати наступні проблемні питання української правотворчої діяльності: 1) визначити всі види нормативно-правових актів, які можуть видаватися різними правотворчими органами; 2) встановити чітке розмежування компетенції кожного правотворчого органу та питання, з приводу яких вони можуть приймати нормативні акти; 3) визначити юридичну силу кожного нормативного акта та його місце у системі нормативно-правових актів в Україні; 5) передбачити загальні засади підготовки, прийняття та набрання чинності нормативно-правовим актом; 6) встановити загальні засади та порядок реєстрації нормативно-правового акта; 7) визначити спеціальний орган, його права та обов'язки, який здійснював би контроль за дотриманням вимог вказаного закону.

Таким чином, прийняття названого вище закону повинно стати основою правотворчої діяльності держави як однієї з основних (а може, й найголовнішої) форми реалізації правової політики, а також гарантією та запорукою забезпечення законності нормативно-правових актів України, захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина.

Правозастосовна правова політика. У сфері застосування права реалізується зміст, потенціал законодавства, саме тут найбільш яскраво проявляється як правова культура, так і правовий нігілізм, юридичне безкультур'я. Правозастосування — галузь прояву професіоналізму суддів, працівників прокуратури, МВС, всіх органів, що застосовують право. Це — професіоналізм особливого рівня і якості, заснований на використанні законодавства у кожному конкретному випадку. Правозастосовна форма переважно втілюється у правозастосовних актах, документах індивідуального, персоналізованого характеру.

У правозастосовчій діяльності виникає чимало проблем. Одна з них — питання ефективності правозастосування, використання засобів його здійснення. Йдеться про значення закону як акта, обов'язкового для виконання всіма. Якщо говорити про кримінально-правову політику, то це — неминучість покарання, притягнення до відповідальності винних. Життєво важлива проблема охорони прав особи знаходить вираження практично в кожному виді правової політики — конституційно-правовому, цивільно-правовому,

процесуально-правовому тощо.

Правозастосування пов'язане з поділом влади й наявністю конституційних гарантій для судової влади. У реальному житті тут існує безліч не вирішених питань. Особа і правозастосовчі органи ще не знайшли гармонійних форм взаємодії. Іншими словами, громадяни не завжди з великою довірою ставляться до діяльності органів, що застосовують право. Існує ще багато бюрократизму і різного роду зволікань. Для подолання такого становища на рівні правової політики можуть і повинні застосовуватися відповідні заходи, а громадяни й організації, домагаючись справедливих, на їх думку, рішень у галузі застосування права, можуть використати всі дозволені законом засоби.

Є також безліч інших проблем у сфері діяльності судів і правозастосування. І те, що на них звертається увага на рівні Президента України, безумовно, є важливим для всієї судової системи, для проведення спланованої правової політики у цій галузі.

Правозахисна правова політика включає охорону, захист прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, правопорядку, різних форм власності. Враховуючи значущість інших форм реалізації правової політики, разом з тим можна констатувати, що дана форма набуває у сучасних умовах особливого значення. Її актуальність підтверджується комплексом факторів.

Перш за все охорона і захист прав громадян може і повинна бути ефективною. У перехідному стані суспільства, держави відбувається перебудова сталих інститутів і відносин. На сьогоднішній день недостатньо визначене і захищене становище українських громадян за кордоном, відсутнє загальне безкоштовне і якісне медичне обслуговування, скорочено робочі місця на виробництві, підприємствах, а також належно ефективна система соціального захисту, низький рівень пенсій тощо — все це обумовлює зниження рівень захищеності громадян України.

Нині суспільство також зіштовхнулося з безпрецедентною за своїми масштабами криміналізацією, що прогресує, темами зростання всіх форм злочинності. Найістотнішу загрозу для українського суспільства становлять ріст організованої злочинності та значна корупція державного апарату на всіх рівнях, що ставлять під сумнів успіх соціально-економічних перетворень. При цьому процес реформування української правової системи далеко не завжди відрізнявся необхідним ступенем доцільності та адекватності сформованим реаліям. Вкрай недопрацьованою була стратегічна складова правової реформи. Звідси — розради на самоорганізацію правової дійсності, підміна концептуальності емпіризмом, методом проб і помилок, невизначеність змісту і спрямованості юридичних кроків.

Істотним дефектом правової політики країни є сваволя правоохоронних органів при розслідуванні зло-

чинів та охороні громадського порядку. Корумпованість правоохоронних структур в Україні, за оцінками експертів, набула характеру системності.

До цього слід додати й індивідуальну правову незахищеність громадян: далеко не кожен знає основний зміст законів і здатний самостійно себе захищати. До того ж низький рівень матеріального забезпечення значного числа українців не дозволяє їм звертатися за професійною юридичною допомогою.

Правова несправедливість породжується економічною і соціальною несправедливістю. Багато у чому досліджувані проблеми були сформовані десятиліття тому, але сьогодні вони загострилися, а також з'явилися нові, раніше невідомі саме у період неоднозначного проведення "приватизації".

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки щодо розгляду основних форм реалізації правової політики, зазначимо, що їх не слід змішувати з функціонуванням права взагалі, з діяльністю конкретних правоохоронних органів тощо.

Отже, на сьогодні важливим завданням української правової політики є правове забезпечення проведення реформ, демократизації суспільного життя, стабільності й правопорядку в країні. На разі з цим завданням вона, на жаль, повною мірою не справляється. Багато важливих законодавчих актів ще не прийняті, хоча потреба в них відчувається досить гостро. Це означає, що відповідні суспільні відносини залишаються нерегульованими. Тому вільно себе почувають мафіозні структури, які намагаються "регулювати" їх за своїми правилами й у своїх інтересах.

Звичайно, сучасна українська правова політика — це політика перехідного періоду. В цьому специфіка останньої, і саме даною особливістю пояснюються її вади, непослідовність. На ній лежить відбиток поспішності, нетерпимості або, навпаки, прогалин, відставання. Втім іноді названа політика й забігає вперед, не завжди виправдано. Перехідний період, як правило, нестабільний, змінюваний, суперечливий. А це визначає весь ритм життя суспільства.

Література:

1. Венгерова А. Б. Теория государства и права. — М., 2004. — С. 188—203.
2. Теория государства и права / Под ред. М.И. Матузова, А.В. Малько. — 2-е изд. — М., 2005. — 776 с.
3. Панов М., Герасіна А. Правова політика як універсальний феномен соціального буття // Право України. — 2005. — № 8. — С. 36—40.
4. Шемшученко Ю. С. Теоретичні та практичні проблеми розвитку правової системи України // Часопис Київського університету права. — 2004. — № 3. — С. 3—6.
5. Железняк Н. Нормотворча діяльність як форма реалізації правової політики // Право України. 2004. — № 7. — С. 94—98.